

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ALMANYA'NIN KAFKAS
HALKLARINI RUSYA'YA KARŞI AYAKLANDIRMA GİRİŞİMLERİ
GERMANY'S SEDITION ATTEMPT OF CAUCASIAN PEOPLE
TOWARDS RUSSIA IN THE WORLD WAR

SELAMİ KILIÇ

Prof. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Prof. Dr. Atatürk University, Faculty of Letters, Department of History
drselami@atauni.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0003-3194-0778>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-62, Mayıs-May 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 07.02.2018

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 09.05.2018

Sayfa-*Pages* : 481-507

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3888>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate

**BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ALMANYA'NIN KAFKAS
HALKLARINI RUSYA'YA KARŞI AYAKLANDIRMA GİRİŞİMLERİ**
GERMANY'S SEDITION ATTEMPT OF CAUCASIAN PEOPLE TOWARDS
RUSSIA IN THE WORLD WAR

SELAMİ KILIÇ

Öz

Alman Kayzeri Wilhelm, 1914 yazında İngiltere ile kanlı bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu anladığında, İngiltere'ye karşı, onun doğudaki gücünü sonsuza kadar yok edecek bir cihad başlatmaya yemin etti: "Konsoloslarımız ve temsilcilerimiz tüm İslâm dünyasını bu yalancı ve vicdansız millete karşı ayaklandırmalıdır" emrini verdi.

1914 yılı sonbaharında Osmanlı başkenti İstanbul'da, Kafkasya ve Orta Asya'daki Ruslara, Hindistan'daki İngilizlere karşı cihad bayrağı açıldı. İslâm dünyasını ayaklanmaya çağıran bu büyük hareketin beyni, aslında Hıristiyan Almanya idi. Başta Kayzer Wilhelm olmak üzere Almanya'nın önde gelen asker ve diplomatları Osmanlı Sultanıyla cihad bayrağı altında ittifak yapıp, Müslümanların gazabını düşmanlarının üstüne salmayı planlamışlardı.

Wilhelm bu kararı alırken yalnız değildi. Almanya'nın önde gelen politikacıları ve askerleri; "eğer İngiltere olası bir savaşta rakibimiz olursa Hindistan'da İngilizlere karşı bir ayaklanma çıkarılmalı, aynıysa Mısır'da da denenmelidir. İran'ı da Rus nüfuzundan kurtarmak için mümkünse Osmanlı Devleti ile birlikte uygun bir zamanda harekete geçilmesi gereklidir", "İslami slogan/İslamcılık parolası İngiliz kolonilerine, özellikle Hindistan'a ulaştırılmalı; Kafkasya'nın ayaklandırılması ise 'şayan-temenni' olmalıdır" ve "en önemlisi... Hindistan, Mısır ve de Kafkasya'daki ayaklanmalardır. Dışişleri, Osmanlı ile yapılan antlaşma doğrultusunda bu düşünceleri gerçekleştirebilecek durumda olmalı ve İslam fanatizmini özendirmelidir" diyorlardı.

Kafkasya'nın, zengin demir, kömür, bakır ve

Abstract

When German Kaiser Wilhelm II understood a bloody war with England in 1914 was inevitable, he swore to start a jihad against England which would end its power in the east. He ordered: "Our consuls and delegates should revolutionise the whole Islamic world against this deceitful and unscrupulous nation."

In the summer of 1914, jihad was declared in Istanbul, the capital of the Ottoman, against the Russian in Caucasia and the Central Asia and the English in India. The head of this movement calling the Islamic world to revolution was indeed the Christian Germany. Leading soldiers and diplomats of Germany especially the Kaiser Wilhelm II planned to ally with the Ottoman Sultan under the jihad and to set the wrath of Muslims on their enemies.

Wilhelm was not alone while making this decision. The leading soldiers and politicians of Germany said. "If England becomes our enemy in a possible war, a revolt against the English in India should be prompted, and the same should be tried in Egypt. It is necessary also to take action with the Ottoman Empire at the right time to save Iran from Russian power. Pan-Islamism should be conveyed to English colonies especially India, the revolt of Caucasia should be necessary. The most important one is the revolts in India, Egypt and Caucasia. Foreign affairs should carry out these plans in accordance with the alliance with the Ottoman and encourage Islam fanaticism.

Iron, coal, copper and manganese deposit of Caucasia and oil in Baku were very important for war economy of Germany, and the German

manganez yatakları, Bakü'deki petrol Almanya'nın savaş ekonomisi için çok önemliydi ve Almanlar, zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan bölgenin Almanya'nın hâkimiyetinde olması gerektiğini savunuyorlardı. Dolayısıyla Almanya bu hedefini gerçekleştirmek için Kafkas halklarını Rusya'ya karşı ayaklandırma planları yapıyor ve bu çılgın projelerini gerçekleştirmek için de büyük bir mücadele veriyordu.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Almanya, Kafkasya, İstanbul; Bakü

defended that this area having rich underground resources should be under the control of Germany. Therefore, Germany made plans to revolutionise Caucasian people against Russia to carry out its goal, and struggled very hard to carry out its crazy projects.

Key Words: Ottoman Empire, Germany, Caucasia, İstanbul, Baku

Giriş

1914 yılı sonbaharında Osmanlı başkenti İstanbul'da, Kafkasya ve Orta Asya'daki Ruslara, Hindistan'daki İngilizlere karşı cihad bayrağı açıldı. İslâm dünyasını ayaklanmaya çağıran bu büyük hareketin beyni, aslında Hristiyan Almanya idi. Başta Kayzer Wilhelm olmak üzere Almanya'nın önde gelen asker ve diplomatları Osmanlı Sultaniyle cihad bayrağı altında ittifak yapıp, Müslümanların gazabını düşmanlarının üstüne salmayı planlamışlardı.

Alman Kayzeri Wilhelm, 1914 yazında İngiltere ile kanlı bir çatışmanın kaçınılmaz olduğunu anladığında, İngiltere'ye karşı, onun doğudaki gücünü sonsuza kadar yok edecek bir cihad başlatmaya yemin etti: “Konsoloslarımız ve temsilcilerimiz tüm İslâm dünyasını bu yalancı ve vicdansız millete karşı ayaklandırmalıdır” emrini verdi¹.

Kayzer Wilhelm'in İstanbul ziyaretinden birkaç ay önce 5 Temmuz 1898'de, Baron Max von Oppenheim, Alman Başbakanı'na gönderdiği bir raporda: “Müslümanlar arasında bağlılık ve yardımlaşma duygusunun çok güçlü olduğunu ve eğer Osmanlı Sultanı'na ‘cihad’ ilan ettirilebilirse 260 milyon Müslümanın Almanya'nın Doğu politikası (Doğudaki hedeflerine ulaşması) için yararlı olanaklar sunabileceğini” belirtiyordu².

Bir “dünya devleti-Weltmacht” olmayı planlayan ve bu yolda en güçlü rakip olarak gördüğü İngiltere'yi; İslam ülkelerindeki sömürgelerinde vurmaya ve/veya zayıf düşürmeyi hedefleyen Kayzer Wilhelm de buna çoktan hazırды. 1898 sonbaharında Şam'da, Selahaddin Eyyubi'nin mezarı başındaki ünlü nutkunda “300 milyon Müslüman”ın koruyucusu ve dostu olduğunu ve bunun bu şekilde devam edeceğini söylüyordu³.

Dünya savaşının başlamasından kısa bir süre önce, 29 Temmuz 1914'te, İstanbul'daki Alman Askeri Misyonu'ndan gelen ve olası bir savaş durumunda Osmanlı topraklarında bulunan Alman subaylarının ülkelerine dönmeyi arzuladıklarını bildiren Liman von Sanders'in telgrafına Kayzer: “(onlar) kalmalıdır. İngiltere'ye karşı ayaklanmayı

¹ Peter Hopkirk, *İstanbul'un Doğusu'nda Bitmeyen Oyun*, Çev: Mehmet Harmancı, İstanbul, 1995, s. 1.

² *Politisches Archiv des Auswärtigen Amts (PA-AA)*, *Orientalia Generalia* Nr. 9, Nr. 1, Acten betreffend: Berichte des Freiherrn von Oppenheim über orientalische Verhältnisse, R. 14556, Bd. 3. Oppenheim Bericht Nr. 48, 5. Juli 1898; Wolfdieter Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte “Ihre Basis in der Orient-Politik und ihre Aktionen 1914-1917”*, I, Hermann Böhlhaus Nachf., Wien-Köln-Graz, 1975, s. 40; Fritz Fischer, *Griff nach der Weltmacht-Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914-18*, Droste Verlag, Düsseldorf, 2000, s. 109-110.

³ Fischer, *Griff nach der Weltmacht...*, s. 109; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 40.

ve savaşı körüklemeliler. Türkiye ile yapılması planlanan ittifaktan henüz daha habersiz..."⁴ notunu düşmekteydi.

Bundan bir gün sonra, 30 Temmuzda bu defa Petersburg'dan, Alman Büyükelçisi Graf Pourtalès'ten gelen telgrafın kenarına yine Kayzer tarafından şu not düşülmüştü: "Artık bundan böyle İngiltere'nin girişimleri (politikaları) her yönüyle açığa çıkarılmalı ve onun Hıristiyan barışçıl maskesi düşürülerek, barış konusundaki ikiyüzlülüğü ortaya konulmalıdır. Türkiye ve Hindistan'daki konsoloslarımız, ajanlarımız, İslam dünyasını bu nefret edilen, yalan söyleyen, vicdansız, alçak halka (İngilizlere) karşı ayaklandırmaya başlamalıdır, çünkü savaşa bulaşacaksa eğer, İngiltere'de en azından Hindistan'ı kaybetmelidir."⁵

Wilhelm bu kararı alırken yalnız değildi. Almanya'nın önde gelen politikacıları ve askerleri; "eğer İngiltere olası bir savaşta rakibimiz olursa Hindistan'da İngilizlere karşı bir ayaklanma çıkarılmalı, aynıysa Mısır'da da denenmelidir. İran'ı da Rus nüfuzundan kurtarmak için mümkünse Osmanlı Devleti ile birlikte uygun bir zamanda harekete geçilmesi gereklidir", "İslami slogan/İslamcılık parolası İngiliz kolonilerine, özellikle Hindistan'a ulaştırılmalı; Kafkasya'nın ayaklandırılması ise 'şayan-temenni' olmalıdır" ve "en önemlisi... Hindistan, Mısır ve de Kafkasya'daki ayaklanmalardır. Dışişleri, Osmanlı ile yapılan antlaşma doğrultusunda bu düşünceleri gerçekleştirebilecek durumda olmalı ve İslam fanatizmini özendirmelidir" diyorlardı⁶.

Kafkas Halklarının Ayaklandırılmasına Yönelik Projeler

Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Hans von Wangenheim 14 Ağustos'ta İstanbul'dan Bethmann Holweg'e şöyle yazıyordu: " Majestelerinin İslam dünyasını ayaklandırma isteği ile ilgili çalışmalar büyük bir gizlilik içinde yürütüldü ve hazırlıklar tamamlandı. Osmanlı Devleti henüz savaşa girmemiş olsa da tam olarak kazanılan Enver Paşa şimdiden Afganistan, Kafkasya, Bağdat, Bingazi, Kahire ve Kudüs'e ufuktaki cihadın haberini ulaştırmak için ajanlar gönderdi bile. Enver'in Panislamcı hareketin ateşlenmesine olumlu yaklaştığından şüphemiz olmasın."⁷

Ağustos 1914'te silahlar ateşlendiğinde Türk-Alman cihadının eylem planı hazırıldı ve bu konuda oldukça somut kanıtlar bulunuyordu: Büyükelçi von Wangenheim'ın 18 Ağustos'ta Alman Dışişleri Bakanlığına bildirdiğine göre; "...Türkler kendi cihad

⁴ Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 40; Fischer, *Griff nach der Weltmacht...*, s.110.

⁵ *Die Deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch 1914...*, Bd. II, Berlin, 1919, Nr. 401.; Fischer, *Griff nach der Weltmacht...*, s. 110. Ayrıca bkz: Ulrich Gehrke, *Persien in der Deutschen Orientpolitik während des Ersten Weltkrieg*, Bd. I, W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart, 1961, s.1.

⁶ Gehrke, *Persien in der Deutschen Orientpolitik...*, Bd. I, s. 22; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 40; Jagow Tel. an Pera, 3. August 1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, R. 20936, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegelungen gegen unsere Feinde. Allgemeines; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 40-41; Fischer, *Griff nach der Weltmacht...*, s. 113; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 41

⁷ Der K. Botschafter an Auswärtiges Amt, Therapia (Tarabya), den 14 August 1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, R. 21028, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegelungen... Afghanistan und Persien; Der K. Botschafter an Auswärtiges Amt, Therapia, den 18 August 1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, R. 20936, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegelungen...Allgemeines; Sean McMeekin, *Berlin-Bağdat Demiryolu: Almanya'nın Dünya Hâkimiyeti Mücadelesi ve Osmanlı İmparatorluğu 1898-1918*, Çev: Azize F. Çakır, Picus Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 115-116.

provokatörlerini Sudan'dan Hint alt kıtasına kadar her yere yollarken Almanlar da kendi ajanlarını İran'a ve Rus yönetimindeki Dağıstan'a gönderiyorlardı. Büyük bir komisyon İran'daki çalışmalarını başarıyla tamamlamıştı. Şimdi söz konusu komisyon, kendisini oldukça kolay ve verimli bir görevin beklediği Dağıstan'a gidiyordu. Kafkasya'da da çoktan iş başı yapılmıştı. Bölge ayaklanmaya tahrik ediliyor ve ihtilal ateşi gün geçtikçe alevleniyordu..."⁸

Wangenheim 14 Ağustos'ta Dışişleri Bakanlığı'na; "Kafkasya, Bağdat, Bingazi, Mısır ile Kudüs'te ayaklanma hazırlıklarının çoktan tamamlandığını" bildiriyordu⁹.

Yine aynı tarihte, daha savaşın başlarında, o dönemin önde gelen Doğu uzmanlarından, Alman İmparatorluğu'nun İslam politikasının ve yürütülen propagandaların mimarlarından Ernst Jäckh, "Türkler karadan ve denizden Rusya'ya karşı saldırıya geçerek, Kafkasya'dan Kırım'a tüm Müslümanların ayaklanmalarına ve esaretten kurtulmalarına yardımcı olabilir. İran 10 milyon nüfusuyla Rusya'ya ve İngiltere'ye karşı harekete geçmeyi bekliyor. Rusya yaklaşık 20 milyon, İngiltere ise 100 milyona yakın Müslümana hükmediyor. İslam dünyası böyle bir değişimin gerçekleşmesine ve Alman silahlarının muzaffer olmasına dua ediyor"¹⁰ derken, Almanya'nın Türklerden dolayısıyla İslam dünyasından çok şey beklediğinin altını çiziyordu.

İşte tam da bu sıralarda 15 Ağustos 1914'te, Kayzer II. Wilhelm, Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya, Sultan-Halifenin bütün Müslümanları cihada çağırması gerektiğini acele kaydıyla bildiriyordu: "Türkiye derhal saldırıya geçmeli. Majesteleri Sultan aynı zamanda 'emir-ül mü'minin' sıfatıyla Asya, Hindistan, Afrika ve Mısır'daki Müslümanları kutsal savaşa çağırmalıdır"¹¹.

Bu arada Almanya tarafından daha savaşın ilk günlerinde Kafkasya'ya yönelik ilk askeri girişim başlamadan nihayet bulduysa da Alman endüstrisinin önde gelen isimlerinden ünlü sanayici August Thyssen, 1914 Ağustosunda başbakana sunduğu raporunda, Kafkas topraklarının ilhak edilmesini talep ederken,¹² Eylül 1914'te yine başbakana gönderdiği mektubunda da, "Bakü petrolü, zengin demir-kömür-manganez yatakları ve stratejik öneminden dolayı Kafkasya'nın Alman egemenliği altında olması gerektiğini" belirtiyordu. Alman sanayicilerinin Kafkasya'ya olan ilgileri Almanya'nın bu bölgeden kolay kolay vazgeçmeyeceğinin bir göstergesiydi. Öte yandan Alman Ekonomik Birliği de meclisten ve başbakandan bu yönde hareket edilmesini istiyordu¹³.

⁸ Der K. Botschafter an Auswärtiges Amt, Therapia, den 18 August 1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, R. 20936, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegungen...Allgemeines; McMeekin, *Berlin-Bağdat Demiryolu...*, s.116.

⁹ Der K. Botschafter an Auswärtiges Amt, Therapia, den 14 August 1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11^c, R. 21028, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegungen... Afghanistan und Persien.

¹⁰Lothar Rathmann, *Stoßrichtung Nahost 1914-1918*, Rütten& Loening, Berlin 1963, s. 82-83.

¹¹Auswärtigesamt an Pera, 15.8.1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, R. 20936, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegungen...Allgemeines; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 41; Mustafa Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006, s. 33.

¹²Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 58.

¹³Rathmann, *Stoßrichtung Nahost*, s. 75-76; Selami Kılıç, *Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle Ermeni Sorunu ve Almanya*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015, s. 61-62; Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti...*, s. 62-63.

Helmuth von Gerlach 17 Ağustos 1914 tarihli “Die Welt am Montag” gazetesindeki “Not kennt kein Gebot (Mecburiyet Kanun Tanımaz ve/veya Zor Oyunu Bozar)” adlı makalesinde, Urulların Kırgızlarından Kırım Tatarlarına kadar Rusya Müslümanlarının Ruslara karşı kinlerinin halen daha devam ettiğini, bu kinin Kafkasya’da daha da güçlü olduğunu (Şeyh Şamil’in şimdiye kadar unutulmadığını) belirtiyor ve “Türkiye, Urullardan Kırım’a kadar tüm bölgeyi kapsayacak bir isyanı alevlendirmek üzere ‘Müslüman din adamlarını’ Kafkasya’ya göndermeli” diyordu¹⁴.

Almanya’nın Güney Rusya ve Kafkasya’da Rusya’ya karşı ayaklanmalar çıkartma planı henüz yürürlükteydi. Dr. Max Zimmer 21 Ekim 1914’te Alman Dışişleri Bakanlığı için hazırlamış olduğu bir raporunda, İstanbul merkez olmak üzere dört ana çıkış yolundan (Odesa, Taupse, Trabzon ve Bakü) Güney Rusya’daki ayaklanmaları desteklemek üzere askeri kuvvetlerin donatılıp kullanılabileceğini belirttikten sonra bu ana noktalardan sağlanacak silah ve cephane ile Kuzey Kafkasya’daki Çerkezlerin, Dağıstanlıların ve Kuban Kazaklarının donatılmasını, bununla beraber asıl hedefin Bakü petrol yataklarının olması gerektiğini ve Bakü’deki sosyal demokrat işçilerle uzlaşa sağlandıktan sonra, yapılacak grevler ile Volga’ya kadar uzanan Rus demiryolunu çalışmaz hale getirilmesini. böylece Rus ekonomisine ağır darbe vurulmasını yazmaktaydı¹⁵.

Dr. Max Zimmer’in girişimi ve Alman Dışişleri Bakanlığı’nın yardımıyla 50 bin Osmanlı askerinin ve Alman taraftarı 500 Ukraynalı gönüllünün Kuzey Kafkasya’da Kuban Kazaklarını ve Çerkezleri Rusya’ya karşı ayaklandırma planına Enver Paşa ile Liman von Sanders’in de destek vermesi sağlandı¹⁶. Bir Osmanlı subayının komutasında, Osmanlı ve Alman subaylarından oluşan bir komite oluşturularak hazırlıklara başlandı. Ancak Aralık ortalarında önceden bu girişim için yardım taahhüdünde bulunan Almanya’nın son anda silah ve malzeme veremeyeceğini açıklaması ve Ukrayna’ya gönderilecek birliğe katılması öngörülen Avusturya-Macaristan subaylarına izin verilmemesi yüzünden bu girişimden de herhangi bir sonuç çıkmadı¹⁷.

Cihad fikrinin baş mimarı ünlü Alman şarkiyatçı ve arkeolog Max von Oppenheim Ekim 1914 tarihli “İslam Dünyasının Düşmanlarımıza Başkaldırısı” başlıklı 136 sayfalık çok etkileyici raporunda;¹⁸ İngiliz, Rus ve Fransız egemenliği altındaki bütün İslam ülkelerinde başlatılacak ayaklanmalar etraflica açıklanıyordu: Mısır ve Hindistan’ın

¹⁴ PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, Unternehmungen und Aufwiegelungen... Allgemeines, R. 20936, Bd. 1, Welt am Montag, 17.8.1914.

¹⁵ Berlin, den 21 Oktober 1914, Der Weltkrieg, Nr. 11d secr... R. 21008, Bd. 1. Bericht über die in Konstantinopel Zusammenlaufenden Hauptadem für die Revolutionierung der Südrussischen Gebiete zwischen Dnjesper und Kaspische Meere sowie den sich daraus ergebenden Arbeits-Program; Çolak, *Alman İmparatorluğu’nun Doğu Siyaseti...*, s. 63-64.

¹⁶ Wolfdieter Bihl, “Das im Herbst 1914 geplante Schwarzmeer-Unternehmen der Mittelmächte”, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge/ Bd. 14 (1966), Otto Harrassowitz-Wiesbaden, s. 364.

¹⁷ Çolak, *Alman İmparatorluğu’nun Doğu Siyaseti...*, s. 64.

¹⁸ PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, Unternehmungen und Aufwiegelungen..., R. 20937, Bd. 2, Die Revolutionierung der İslamischen Gebiete..., Denkschrift Oppenheims; Wilhelm Treue, “Max von Oppenheim-der Archäologe und die Politik”, *Historische Zeitschrift*, 209 (1969), s. 61-63; KON, Kadir, “Almanya’nın İslam Stratejisi Mimarlarından Max von Oppenheim ve Bu Konudaki Üç Memorandumu”, *Tarih Dergisi*, Sayı 53 (2011/1), İstanbul 2012, s. 230-231; Çolak, *Alman İmparatorluğu’nun Doğu Siyaseti...*, s. 34; Kadir Kon, *Birinci Dünya Savaşı’nda Almanya’nın İslam Stratejisi*, Küre Yayınları, İstanbul, 2013, s. 62-63.

ayaklanması en önemli olanıydı. Raporda, ikinci sırada Türklerin Kafkasya’da Ruslara karşı savaşı ve üçüncü sırada da Fas, Tunus ve Cezayir’deki Müslümanların ayaklanması yer alıyordu. Rusya’nın Müslüman bölgelerinde de (Kırım, Kazan, Orenburg, Ufa, Kafkasya, Orta Asya) enerjik bir ihtilal propagandası yürütülmeliydi. Kafkasya’nın Müslüman halkları savaşçı bir yapıya sahiplerdi. Öte yandan Ermeni ve Hıristiyan Gürcüler, Doğu’da “korkak ve entrikacı” olarak tanınıyorlardı. Dolayısı ile daha önce Türkiye’ye göç etmiş olan Çerkez, Çeçen ve Müslüman Gürcülerden 20-30 bin kişilik bir milis kuvveti oluşturularak, Rusya’ya karşı kullanılabilirdi. Azerbaycanlı milyoner Hacı Zeynel Abidin Tagiyev’in¹⁹ yardım ve desteği ile Bakü petrol yataklarının en azından bir kısmı tahrip edilmeye çalışılabilirdi²⁰.

Oppenheim’in söz konusu raporunda, “Kafkasya’nın ayaklandırılması ve/veya isyana sürüklenmesine” ayrı bir önem veriliyor ve bu bağlamda büyük toprak sahibi Dr. Max Zimmer’e²¹ atıfta bulunuluyordu. O, Çerkezler ve Dağlı Müslüman halklarla iyi ilişkiler kurulmasını, Tuapse’ye silah gönderilmesini, Ermeni ve diğer Hıristiyan Kafkas halkları karşısında ise dikkatli davranmaktan başka bir şey yapılmamasını hatırlatmak istiyordu. İstanbul’daki Büyükelçilikte çalışan Dr. Max Zimmer, Alman Dışişleri Bakanlığı için hazırladığı çalışma raporunda (21 Ekim 1914); Tuapse’den Çerkez ve Dağıstanlıların ve yine Ukrayna Kuban Kazaklarının silahlandırılması gerektiğini belirttiği sonra devamla: “ Ancak ana hedef Bakü petrol yatakları olmalı, sosyal ihtilalci ve sosyal demokrat işçilerle anlaşarak, grev yoluyla petrol üretim ve naklinin durdurulması sağlanabilirdi. Böylelikle petrolle işleyen Rus tren ve vapurları Volga bölgesine kadar felce uğratılmış olurdu. İstanbul merkez olmak üzere dört ana kanaldan (Odesa, Tuapse, Trabzon ve Bakü) Güney Rusya’ya tam donanımlı askeri kuvvetler gönderilebileceği gibi yine bu

¹⁹Bakü ve çevresindeki petrol şirketlerinin ve “Kaspi” gazetesinin sahibi, sanatçı ve bilim adamlarının koruyucusu, “Bakü İslam Cemiyeti-Hayriyesi” nin kurucusu, Azerbaycanlı milyoner Hacı Zeynel Abidin Tagiyev için bkz: Hilal Munsch, *Die Republik Aserbeidschan*, Berlin, 1930, s. 16; Gerhard von Mende, *Der Nationale Kampf der Rußland Türken*, Berlin, 1936, s. 69; Fahrettin Erdoğan, *Türk Elllerinde Hatıralarım*, Ankara, 1954, s. 47-48; 125-129. Ronald Grigor Suny, *Bakü Komünü*, Türkçesi: Kudret Emiroğlu, İstanbul, 1990, s. 30-32.

²⁰PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, Unternehmungen und Aufwiegelungen..., R. 20937, Bd. 2, Die Revolutionierung der İslamischen Gebiete..., Denkschrift Oppenheims; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 41-42; Fischer, *Griff nach der Weltmacht...*, s. 113-115; Kon, *Almanya’nın İslam Stratejisi*, s. 65-74. Krş: Kılıç, *Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle Ermeni Sorunu ve Almanya*, s. 52.

²¹Dr. Max Zimmer: 1872 Weinheim (Baden), 1909’da itibaren Amasya’da (Samsun yakınında-civarında) çiftçilikle meşguldü. İstanbul’daki Alman Büyük Elçiliğinin direktifiyle Eylül-Aralık 1914 Çerkezler konusunda çalışmalarda bulundu ve ondan sonra da Ukrayna meselesinde ve ekonomik konular üzerinde yoğunlaştı (Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 267ⁿ 210). Dr. Max Zimmer, Manheim’lı zengin bir sanayicinin oğluydu. 1909’da Samsun civarında (Amasya’da) büyük bir çiftlik alarak, buraya yerleşti. Savaş başlar başlamaz İstanbul’daki Alman Büyükelçisi Wangenheim ile irtibata geçerek, Alman Dışişleri Bakanlığı adına çalışmalar yapmaya başladı. Samsun ve çevresindeki Çerkezlerle yakın ilişkiler kuran Dr. Zimmer, Kuzey Kafkasya’daki Çerkezlerle hâlâ bağlantısı bulunan söz konusu Çerkez gruplarının yardım ve aracılığıyla Kuzey Kafkasya’daki Çerkezleri Rusya’ya karşı ayaklandırmak için büyük çaba gösterdi (Kaiserlich Deutsche Botschaft an Reichskanzler Bethmann Hollweg, Pera, den 20 Januar 1915, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11d Secr. R. 21010, Bd. 3, Wangenheim Bericht 374; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 57; Çolak, *Alman İmparatorluğu’nun Doğu Siyaseti...*, s. 63; Kılıç, *Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle Ermeni Sorunu ve Almanya*, s. 54).

merkezlerden elde edilen silah ve malzeme ile Kuzey Kafkasya'daki Çerkezlerin, Dağıstanlıların ve Kuban Kazaklarının askeri donanımları sağlanabilir” diyordu²².

Öte yandan Osmanlı Devleti, Almanların isteği, daha doğrusu sıkıştırması ile adım adım savaşa sürüklenirken, E. von Bodemeyer, Liman von Sanders'e gönderdiği 23 Eylül 1914 tarihli bir yazısında: “... Bakü vilayetinin Türk-Alman olacağı!” iddiasında bulunuyordu²³. İslami bilimler uzmanı Prof. Dr. Martin Hartmann,²⁴ “Deutsche Levante-Zeitung” Nr. 18/19'da ki “Savaş ve Doğu (Der Krieg und der Orient)” başlıklı bir makalesinde (1 Ekim 1914), Gümrü ve Erivan'a kadar bir Türk istilasını imkân dâhilinde görmekteydi²⁵.

Anlaşılan o ki daha savaş başlamadan daha doğrusu Osmanlı Devleti savaşa girmeden önce cihad politikasının mimarları, özellikle Kayzer II. Wilhelm, Sultan-Halifenin İslam dünyasında etkin bir rolü bulunduğu ve bu nüfuzun kullanılarak; İngiliz, Rus ve Fransız sömürgelerindeki Müslümanların, ortak düşmana karşı ayaklandırılabilmesine inanıyorlardı.

Ancak Kayzer, bir Hıristiyan olarak, Müslümanları cihada çağırarak yetkisine sahip değildi. Bu, altından, silahtan ve savaş sonrası vaatlerden çok daha fazla şey gerektiriyordu. Böyle büyük bir emri, ancak bütün Müslümanların Halifesi olan Osmanlı Sultanı verebilirdi. Bu nedenle Osmanlı'nın çıkarına bakılmaksızın Almanya ile ittifak içinde olması gerekliydi. Wilhelm'in, savaş öncesinde Osmanlı Devleti ile kurduğu iyi ilişkilerde uzak görüşlü olduğu burada ortaya çıktı. Savaşın başlangıcından üç ay sonra Osmanlı Devleti, Almanya ile Avusturya- Macaristan tarafını seçti ve sultan dünyadaki Müslümanları düşmanlarına karşı cihada çağırды²⁶.

11 Kasım 1914'te Osmanlı Sultanı ve 300 milyon Müslüman'ın Halifesi, V. Mehmet Reşat ordu ve donanmaya gönderdiği iradesinde; yıllardır, İngiliz, Rus ve Fransız zulmü altında ezilen Müslümanları “cihada” çağırıyordu. Ardından 14 Kasım'da, Fatih Camisi'nde Şeyhülislam Mustafa Hayri Efendi'nin cihadın “farz-ı ayn” olduğunu

²²PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11d Secr.. Unternehmungen und Aufwiegelungen...Allgemeines, R. 21008, Bd.1, Bericht über die in Konstantinopel Zusammenlaufenden Hauptadern für die Revolutionierung der Südrussischen Gebiete zwischen Dnjester und Kaspisches Meere sowie den sich daraus ergebenden Arbeits-Programm, Berlin, den 21 Oktober 1914; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 57-58; Çolak, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti...*, s. 63-64).

²³ Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 58.

²⁴ Martin Hartmann (1851-1918): 1876'dan itibaren Beyrut'taki Alman Baş Konsolosluğunda imparatorluk tercümanı, 1878'den sonra Berlin'deki “Doğu Dilleri Semineri (Seminar für Orientalischen Sprachen)” nde Arap Dili ve Edebiyatı Profesörü, 1912 “Alman İslami Bilimler Derneği (Deutschen Gesellschaft für Islamkunde)” ve onun yayın organı “İslam Dünyası (Die Welt des Islams)”nın kurucularından (Johann W. Fück, “Hartmann, Martin”, *Neue Deutsche Biographie (NDB)*, 7 (1966) s. 745-46). Bu ünlü Alman şarkiyatçı hakkında detaylı bilgi için bkz: Semran Cengiz, “Martin Hartmann ve Şarkiyat Çalışmaları”, *Turkish Studies*, Vol: 6/3 Summer 2011, s. 1401-1413; Gotthard Jäschke, “Islamforschung der Gegenwart. Martin Hartmann zum Gedächtnis”, *Die Welt des Islams*, Bd. 23, H. 3/4, (1941) s. 111-121. Ayrıca bkz: Maren Meyer zur Capellen, *Die Nachrichtenstelle für den Orient-Fallstudie einer Propagandainstitution im Ersten Weltkrieg*, VDM Verlag Dr. Müller, Saarbrücken, 2011 s. 31-32.

²⁵PA-AA, Türkei Nr. 167, Die türkische Presse. R. 13902, Bd. 8, Deutsche Levante Zeitung, Nr. 18/19 (Hamburg den, 1 Oktober 1914); Kılıç, *Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle Ermeni Sorunu ve Almanya*, s. 55.

²⁶Hopkirk, *İstanbul'un Doğusunda Bitmeyen Oyun*, s. 1-4; Kılıç, *Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle Ermeni Sorunu ve Almanya...*, s. 55-56.

vurgulayan fetvası bir bayram havası içinde okundu. Beş bölümden oluşan fetva, farklı diller konuşan Müslümanların anlayabilmeleri için dört değişik dilde (Arapça, Farsça, Tatarca ve Hintçe) 50 bin adet basılarak, Hindistan ve Kuzey Afrika'da dağıtılmak üzere bir kısmı Alman Dışişlerine gönderildi²⁷.

İstanbul'da, Sultan-Halife tarafından yapılan cihad çağrısı Almanya'da; İngiliz, Fransız ve Rus egemenliğindeki Müslümanlara dinsel içerikli/ağırlıklı bildireler yayınlayarak, bundan politik askeri kazanımlar sağlamayı hedefleyen çeşitli ve oldukça çok sayıda birtakım girişimler yapılmasını gerektirdi. Bütün bu girişimler, Dışişleri Bakanlığı bünyesindeki "Nachrichtenstelle für den Orient/NfO (Doğu İstihbarat Dairesi)"²⁸ tarafından yürütülmekteydi. Almanlar, gerek kendi ajanlarının gerekse İstanbul'da iktidarda bulunan İttihatçıların girişimleriyle İslam dünyasında gerçekleştirilecek "cihad" propagandasından çok şey bekliyor, Müslümanların ayaklandırılmasıyla birlikte düşmanlarının büyük güçlüklerle karşılaşacaklarını ve dolayısıyla özellikle Batı Cephesi'nde yüklerinin azalacağını hesaplıyorlardı²⁹.

Yakın ve sıkı bir Türk-Alman ortak çalışmasının en önemli propagandacılarından Prof. Dr. Ernst Jäckh 3 Ocak 1915'te Dışişleri Müsteşarı Arthur Zimmermann'a sunduğu dokuz sayfalık raporunda; Almanya'nın doğusunda yapılacak ve/veya yapılması gereken çalışmalar hakkında ilginç bilgiler veriyor ve bunların geciktirilmeden derhal yerine getirilmesini önemle vurguluyordu: "Güvenilir bir kaynak, 40 bin Kafkasyalı Müslümanın silahlandırılabilceğini, Hıristiyan Gürcülerle bugüne kadar yapılan görüşmelerin ise sonuçsuz kaldığını belirtiyordu. Konsolos Yüzbaşı Dr. Paul Schwarz³⁰ demiryollarını ve petrol yataklarını kullanılamaz hale getirmek için yola çıkmıştı.³¹"

Avusturya-Macaristan'ın Trabzon Konsolosu Kwiatkowski 2 Ocak 1915'te Dışişleri Bakanı Burián'a; düşman bölgelerindeki ayaklanmaları teşvik amacıyla düzenlenecek kapsamlı Alman harekâtını, Dışişleriyle Genelkurmayın birlikte organize ettiğini, Dışişleri Bakanlığının Kafkasya'yı ayaklandırma çalışmalarının başarılı bir şekilde ilerlediğini bildiriyordu³².

Savaşın başlamasından 1915 yılı ocak ayına kadar, Almanya Kafkasya'daki tüm faaliyetlerde Osmanlı Devleti'nin ön planda olmasını istiyor ve yapılacak olan girişimlerde

²⁷Kılıç, *Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle Ermeni Sorunu ve Almanya...*, s. 56. Türk-Alman cihadı ve buna bağlı olarak Arapça, Farsça ve Türkçe propaganda beyannameleri ve broşürleri için bkz: Gottfried Hagen, *Die Türkei im Ersten Weltkrieg: Flugblätter und Flugschriften in arabischer, persischer und osmanisch-türkischer Sprache aus einer Sammlung der Universitätsbibliothek Heidelberg*, Frankfurt am Main, 1990, 299 s.

²⁸Söz konusu istihbarat dairesi ve faaliyetleri hakkında bkz: Capellen, *Die Nachrichtenstelle für den Orient...*, s. 24-49; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 101-112; Kon, *Almanya'nın İslam Stratejisi*, s.77-93.

²⁹Kılıç, *Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle Ermeni Sorunu ve Almanya...*, s. 57-59.

³⁰Aynı zamanda petrol mühendisi olan Dr. Paul Schwarz, 29 Eylül 1914'ten 17 Şubat 1915'e kadar Almanya'nın Erzurum Konsolosudur (Kılıç, *Ermeni Sorunu ve Almanya...*, s. 35). Schwarz ve misyonu hakkında geniş bilgi için bkz: Paul Leverkuehn, *Posten auf ewiger Wache: Aus dem abenteuerreichen Leben des Max von Scheubner-Richter*, Essen, 1938, s. 22-25; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 65-67.

³¹An das Auswärtige Amt, Herrn Unterstaatssekretär Zimmermann, Berlin, den 3. Januar 1915, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, Unternehmungen und Aufwiegungen..., R. 20937, Bd. 2, Bericht über die Organisation in Konstantinopel zur Revolutionierung feindlicher Gebiet; Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 42-43; Fischer, *Griff nach der Weltmacht...*, s. 113-115.

³²Wien, Haus-Hof- und Staatsarchiv (HHSStA), PA I 943, Krieg 21a Türkei, Kwiatkowski Bericht Nr. 8/P an Burián (2.1.1915) den aktaran, Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 43.

Osmanlı ordusu ve Osmanlı siyasetçileriyle birlikte hareket ediyordu. Hatta Dr. Ernst Jäckh 3 Ocak 1915'te, Kafkasya'da ayaklanmaya hazır 40 bin Müslümanın 100 Osmanlı jandarmasının yardım ve desteği ile Batum'u ele geçirebileceğini, Hıristiyan Gürcülerle birleşerek, Osmanlı Devleti himayesinde bir Kafkasya hükümeti kurulabileceğini belirtiyordu³³.

Durum böyleyken Osmanlı Devleti'nin felaketle sonuçlanan Kafkas harekâtından sonra, artık Almanya Kafkasya'daki ayaklanmaların –özellikle organizasyonunu- daha çok Alman subaylarıyla yürütülmesi noktasında yeni politikalar üretmeye başladı. Bu konuda en fazla ısrarcı olanların başında Almanya'nın Kafkasya özel ajanı Louis Mosel gelmekteydi. Mosel 19 Şubat 1915'te Alman Dışişlerine, Kafkasya'daki ayaklanmaların yeniden organize edilmesi gerektiğini yazıyordu: “Kafkasya'da faaliyet gösteren İttihat ve Terakki Komitesi mensupları tamamen geri çekilmeliydi. Kafkasya halklarının Osmanlı Devleti'ne güvenleri kalmadığından, bölgedeki tüm askeri harekâtlar ve hatta bölgedeki Osmanlı birlikleri Almanların yönetimine verilmeliydi. Ruslar Ermeniler dışındaki diğer Kafkasya halklarının ellerindeki silahları topladıklarından, bölgedeki Alman taraftarlarına, özellikle Gürcülere silah dağıtımı yapılmalıydı. Silah sevkiyatı Osmanlı toprakları üzerinden gerçekleştirilmeliydi. Ancak bu silahların Türklerin eline geçmesine engel olunmalıydı. Fakat Türkler gerekli silah ve cephaneyi Rus sınırına yakın Trabzon, Gümüşhane gibi merkezlere sevk etmekle görevlendirilmeliydi. Kafkasya halklarıyla, özellikle Gürcülerle sürekli yakın temas sağlanmalıydı. Almanya tarafından bugüne kadar çok sayıda kişi Kafkasya ile temas sağlamak için görevlendirilmelerine rağmen, bunlar ya Ruslar tarafından sıkı takip altında oldukları ya da yakalandıklarından bir türlü Kafkasya ile doğrudan temas sağlanamamaktaydı”³⁴.

Bu rapor dışında Mosel tarafından 22 Mart 1915'te Alman Dışişleri Bakanlığı'na, içeriği genel olarak yukarıdaki raporla birebir örtüşen, fakat daha ayrıntılı bilgiler içeren iki ayrı rapor daha gönderildi. Söz konusu raporların ilki, Osmanlı Hükümetinin Kafkasya'da yapması gereken konuları kapsamaktaydı. Buna göre, Kafkasya'daki organizasyon Almanlar tarafından yürütülmeli, bölgede faaliyet gösteren Genç Türk mensupları geri çekilmeli, Osmanlı Devleti Almanya'nın bölgede yürüteceği bütün girişimlere koşulsuz destek vermeli, örneğin ulaşım için gerekli görülen at, deve, araba, motor bot Almanların hizmetine verilmeliydi. Ayrıca Osmanlı gönüllü birliklerine dağıtılan 6 bin Danzig tüfeğinin Kafkasya'da kullanılması için, Rize veya Kafkasya'ya daha yakın bir yerde depolanması ve Osmanlı Devleti'nin Gürcistan'ın bağımsızlığını tanıyan antlaşmayı resmen imzalaması gerektiği belirtiliyordu³⁵.

“Kafkasya'da Organizasyon” başlığını taşıyan ikinci raporda ise Rusya'dan bağımsızlıklarını elde etmek amacıyla kurulan Türk, Gürcü ve Ermeni dermeklerinden söz edilerek, savaştan önce Kafkasya Ermenilerinin Kafkasya Türkleri ile (Tatarlar) birlikte çalıştıkları, ancak savaş başladığında bunların daha çok Gürcü Komitesiyle birlikte hareket

³³ Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 58.

³⁴ Louis Mosel an den Herrn Hauptmann Nadolny, PA-AA, R. 21011, Bd. 4, Der Weltkrieg No. 11d secr..., Die Grundzüge der Organisation zur Wiederaufnahme der Bewegung im Kaukasus..., 19.2.1915.

³⁵ PA-AA, R. 21011, Bd. 4, Der Weltkrieg No. 11d secr..., Die an die türkische Regierung zu stellenden Forderungen, 22 März 1915.

ettikleri, şu anda Kafkasya'da ayaklanmaya hazır en az 150 bin kişilik bir kuvvetin bulunduğu ve Kafkasya Türklerinin (Tatarlar) ve Dağıstan halkının büyük bir kısmının silahlandığı, fakat bölgedeki Müslüman halkın bile Osmanlı Devleti'ne güvenmedikleri dile getiriliyordu³⁶.

Mosel'in görüşlerine, Alman Genelkurmay Başkanlığı Siyasi Seksiyonu da katılıyordu. Söz konusu birimin Siyasi Seksiyonundan Nadolny, 5 Nisan 1915'te Dışişleri Bakanlığı'na Mosel'in düşünce ve görüşlerine katıldığını bildirerek; "... Eğer Kafkasya ayaklandırılabilirse Rusya'ya karşı ayaklanmaların yapılabilmesine önemli bir katkı sağlayacaktır. Rusya ile Osmanlı Devleti arasında ayrı bir devletin kurulmasının önemini belirtmeye gerek yoktur. Böylelikle Osmanlı Devleti ve İran'a karşı Rus operasyonları sekteye uğratılacaktır. Yine Transkafkasya'nın Rusya'dan ayrılması bu ülke için büyük bir kayıp olduğu gibi elbette Rusya'nın diğer yabancı haklarının da ihtilal arzularını teşvik edecektir. Kafkasya gönüllüleri, Osmanlı Devleti'nin yapmış olduğu askeri harekâta başlangıçta iyi hizmetlerde bulundular. Ancak Türkler bölge halklarına yanlış yaklaştılar. Her şeyden önce bu bölgeleri himayelerine alma düşünceleri ve geçici olarak işgal ettikleri yerlerdeki kötü yönetimleri yüzünden bölgedeki ihtilalci güçler Türklerden soğudular. Gerçi şu anda bu güçler yönetimimiz altına girmeye hazırlar. Ama Türklerle hiçbir ilişki ve bağlantılarının olmasını istemiyorlar.

Kafkas halklarının Rusya'ya karşı ayaklandırılması için derhal Kafkasya ve İran'a silah sevk edilmelidir. Kafkasya'daki ayaklanmaların başarılı olması isteniyorsa bölgeye silah yardımı yapılması, İran'a da silah ve diğer savaş malzemelerinin gönderilmesi gereklidir. İhtiyaç hissedilen malzemeler satın alınarak temin edilmeli ve oraya nakledilmesi için de bir bağlantı yolu bulunmalıdır. Kafkasya'daki güvenilir adamlarımızın raporlarına göre; bölgede Rusya'dan ayrılmak ve gereken ayaklanmaların organizasyonunu yapmak isteği de oldukça fazladır. Bunların dışında bölgedeki silah organizasyonu çok nokсандır. Bir Kafkas hükümeti kurulur kurulmaz ayaklanmaları harekete geçirmek ve başarılı bir şekilde yürütmek için şu anda Almanya'da tutuklu bulunan Gürcüleri ve diğer Kafkas kökenli savaş esirleri serbest bırakılmalı, yeni devletin emrine verilmelidir..."³⁷ diyordu.

Nadolny ve Mosel Genç Türklerin Kafkasya'daki nüfuzlarını en aza indirmeye yönelik çalışmalar yapıyorlardı. 10 Nisan 1915'te Yüzbaşı Nadolny, Yüzbaşı Wolpmann, Louis Mosel, Georg Maçabelli ve Michael Tseretheli Kafkasya sorununu görüşmek ve bir karara varmak üzere Berlin'de bir araya geldiler. Toplantıya katılan Gürcü liderler, onlar ve Azerbaycan (Tatar) organizasyonları arasında tam bir uzlaşmanın egemen olduğunu açıkladılar. Her iki komite de bağımsız bir Kafkasya devleti kurulmasını arzuluyorlardı. Etkili bir ayaklanmanın çıkışını ise bugüne kadar silah eksikliğinin ancak daha sonra her şeyden önce Türkler ve Kafkasyalıların karşılıklı olarak birbirlerine güven duymamalarının engellediğini savunuyorlardı. Politik açıdan Gürcüler ve aynı şekilde Müslüman Kafkasyalılar Türklerin Kafkas topraklarını ilhak etme veya tüm Kafkasya üzerinde bir nevi himaye kurma düşüncesiyle hareket etmelerinden korkuyorlardı. Tüm Kafkasyalılar

³⁶PA-AA, R. 21011, Bd. 4, Der Weltkrieg No. 11d secr..., Die Organisation im Kaukasus, 22 März 1915.

³⁷Stellvertretender Generalstab. der Armee, Abteilung III b, Nr. Pol. 1124 an das Auswärtige Amt, Berlin, den 5 April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr. 11d secr...

herhangi bir şekilde Türk tabiiyetinde bulunmaktansa Rus egemenliğinde kalmayı tercih ediyorlardı. Hazırlanan isyanın sonuçsuz kalma ihtimali de yalnızca Türklerin tutumlarına bağlanmaktaydı. İstanbul'daki İmparatorluk Elçisi Türkler ve Kafkasyalılar arasında nihai bir uzlaşmanın sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmasını tekrarlıyordu. Askeri yönetimi artık bundan böyle Almanlar üstlenmeli, tüm fiili hareket ellerine geçmeli, ancak aynı zamanda Türk-Kafkas Ordusuyla bağlantı sağlanmalıydı. Yüzbaşı Nadolny Genel Karargâha, general rütbesinde bir subayın Erzurum'a gönderilmesini, genç bir subay ve dört elverişli Alman'ın da emrine verilmesini önermek istiyordu. Ayrıca en kısa zamanda İstanbul'a silah sevkiyatı yapılması gerektiğini söylüyordu. Toplantıya katılanlar, ancak böylelikle Kafkasya'daki 50 bin adamın ayakları üzerinde sağlam bir şekilde durabileceğini ümit ediyorlardı³⁸.

Berlin'de sözü edilen toplantıya katılanlar, aldıkları iki önemli kararı Alman Genel Kurmay Başkanlığı Siyasi Seksiyonuna 13 Nisan'da bildirmişlerdi. Prens Maçabelli tarafından bu ayın 9'unda verilen rapora göre: "Kafkasya konusunda Türklerle kesin bir uzlaşımın sağlanması, hem Trabzon'daki Gürcü Ulusal Komitesi hem de diğer Kafkas İhtilal Komiteleriyle işbirliği içinde isyan hazırlıkları yapılması ve isyancıların ihtiyaç duyduğu silahların acilen gönderilmesi gerektiği belirtiliyordu. Alman yönetiminde bir merkezi teşkilat kurulmalı, yine Türk-Rus sınır bölgelerinde Alman gözlemciler bulundurulmalı ve silah, cephane, ulaşım araçları vs. sağlanmalıydı. Aynen Türk-İran sınırında olduğu gibi Türk-Rus sınırında da merkezi bir yerde Kafkasya'daki durumla ilgili bir başka ifadeyle Kafkasya ahvaline vakıf bir bağlantı subayı yanı sıra bir de yardımcı elaman olmalıydı. Bu merkez için, İstanbul ile telgraf bağlantısı bulunan ve yegâne kara nakliyatı için ulaşım yollarına sahip olan Erzurum en elverişli yer olarak görülüyordu. Orada bir Alman Konsolosluğu'nun yanı sıra Türk-Kafkas Ordusunun genel Karargâhi da bulunuyordu.

"Merkezi Erzurum'da bulunacak olan Alman bağlantı subaylığı için iyi derecede Rusça konuşabilen, Kafkasya'yı ve Kafkas halklarını çok iyi tanıyan Tiflis eski konsolosu Yüzbaşı Friedrich Werner Graf von der Schulenburg uygun görüldü ve emrine de Mosel ile von Schmidt'ten başka, İstanbul'dan bu işe uygun iki de yardımcı elaman verildi. Bunlardan biri, yıllarca Küçük Asya'da tüccar olarak bulunan, oradaki ahvale vakıf olan ve çok iyi derecede Türkçe konuşan Üsteğmen Niemöller idi.

"Alman bağlantı subayının görevleri; Rusya'ya karşı yapılacak ayaklanmaların hazırlığını ve organizasyonunu sağlamak. Çıkması muhtemel ihtilafları Osmanlı askeri yetkilileri ve 'ihtilal komitesi' ile uzlaşma içinde çözmek. Kafkasya ile iletişim kurmak ve İran'daki Alman faaliyetlerine katkıda bulunmak. İstanbul'dan Kafkasya'ya silah nakli için bir menzil hattı oluşturmak ve lojistik destek vermektir."³⁹

Yüzbaşı Nadolny'nin 5.1.1916 tarihli raporuna göre; Kafkasya'yı kaos ve anarşiye sürükleyerek bölgede Ruslara ağır bir darbe vurulmalı, Kafkas halklarını ayaklandırarak Türk ordusunun operasyonlarıyla Kafkasya, Rus hegemonyasından kurtarılmalı ve bağımsızlığını elde etmeliydi.

³⁸Aufschreiben an Generalstab, 10. April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr. 11d secr...

³⁹Stellv. Generalstab der Armee Abteilung III b. Pol. 1248, an den Generalstab des Feldheeres, Sektion P. 13. April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr. 11d secr...

Kafkas halkları veya onlardan oluşturulacak çeteler marifetiyle Rus-Kafkas Ordusunun gerisinde sürekli huzursuzluk çıkartılması gerektiğini vurgulayan Nadolny devamla; “Kafkas bölgesindeki demiryolları, yollar, köprüler, telgraf ve telefon hatları, elektrik ve su tesisatı tahrip edilmeli, devlet daireleri ile askeri depolar imha edilmeli ve yağmalanmalı, Karadeniz ile Hazar Denizi’ndeki gemi seferleri aksatılmalı, liman ve tahliye tesisleri çalışamaz hale getirilmeli, gemi makineleri bozulmalı, yangın çıkararak gemiler yok edilmeli, Bakü’deki petrol yatakları ve rezervleri ile Bakü-Batum boru hattı tahrip edilmeli” diyordu.

Aynı raporunda; “Kafkas halklarının direktifler doğrultusunda organizesi için bölgeye ajanlar gönderilmelidir. Türk-Rus sınırında ihtiyaçlar doğrultusunda ve imkânlar dâhilinde küçük veya büyük gruplar oluşturularak yazılı emirlerle Rus cephesi gerisine sevk edilmelidir. Bu gruplara silah ve cephane dağıtılmalı, bölgeye derhal silah sevkiyatı yapılmalı ve Alman İmparatorluk Hükümeti bu konuda hazırlıklara başlamalı” diyen Nadolny, Alman Hükümeti tarafından bağlantı subayı olarak Kafkasya’ya gönderilen Yüzbaşı Schulenburg ile emrine verilen güvenilir kişilerin bölgedeki görevlerinin ne olduğunu ve neleri yapmaları gerektiğini de şu şekilde sıralıyordu: “Kafkasya’nın kuzeyinde Çerkez ve Çeçenlerin oturdukları bölgede Rostov-Derbent demiryolunun sabotajlarla sürekli kesintiye uğratılması ana hedefdir. Tiflis’in doğusunda Tatar ve Dağıstanlıların meskûn bulunduğu bölgede Hazar Denizi’ndeki gemi seferleri aksatılmalı, Bakü-Tiflis, Bakü-Derbent ve Tiflis-Culfa demiryolları sekteye uğratılmalı yine Bakü’deki Rus petrol depoları yok edilmelidir. Tiflis’in batısında, Gürcülerin bulunduğu bölgedeki ana hedef ise Karadeniz’deki Rus gemi seferlerinin ve Batum-Tiflis demiryolunun düzenli çalışmasına engel olunmasıdır.”⁴⁰

Alman İmparatorluğu’nun Kafkasya’da doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yapacağı sabotaj, isyana teşvik ve diğer her türlü girişimlerinde silah ve cephanenin yanı sıra nakit paraya da ihtiyaç duyuluyordu. Daha savaşın ilk aylarında 8 Eylül 1914’te Wangenheim, Alman Dışişleri Bakanlığı’na “...Kafkasya’da herhangi bir harekâtın başarılı olabilmesi için silah ve cephane şarttır” diyordu. Gerçi savaşın başlarında Almanya’nın silah ve cephane sıkıntısı bulunmuyordu, ancak söz konusu savaş malzemelerinin İstanbul’dan Kafkasya’ya ulaşması oldukça güçtü ve bunun Osmanlı-Rus sınırına sevki 1,5 aylık bir zaman alıyordu. Buradaki asıl problem Almanya ile Osmanlı Devleti arasında direkt demiryolu bağlantısının olmamasıydı. Bu bağlantı ancak Ekim 1915’te Sırbistan’ın mağlup edilmesi ve ardından da Bulgaristan’ın İttifak Devletleri yanında savaşa girmesiyle sağlandı. Almanya’dan İstanbul’a, dolayısıyla Kafkasya’ya gönderilecek olan silah ve malzemenin önemli bir kısmı Ekim 1915’e kadar Romanya üzerinden geçiriliyordu. Ancak Romanya, savaşın başlamasıyla birlikte tarafsızlığını ila ettiği için silah ve malzeme sevkiyatının kendi toprakları üzerinden yapılmasına her zaman izin vermiyordu ve bu da savaş malzemesinin sevkinde büyük sıkıntılar doğuruyordu⁴¹.

9 Nisan 1915’te Alman Dışişleri Bakanlığı’na gönderdiği raporunda aynı konulara dikkat çeken Maçabelli, Kafkasya’da silah ve cephaneye duyulan ihtiyaçtan bahsediyor ve söz verilen savaş malzemesinin bugüne kadar gönderilmemesinden yakınıyordu: “Alman

⁴⁰ Hauptmann Nadolny z.g.K, Berlin, den 5.1.1916, PA-AA, R. 21017, Bd.10, Der Weltkrieg, Nr, 11d secr...

⁴¹ Çolak, *Alman İmparatorluğu’nun Doğu Siyaseti...*, s. 71-72.

ve Avusturya Macaristan'ın zafer haberlerine rağmen Kafkasya halkının çoğunluğu nihai zaferin Rusya'nın olacağına inanmaktadır. Çünkü Rus Hükümeti Gürcü ve Tatarlara (sonuncusu yaklaşık 5 milyon) güven duymadığından, tüm bu halklar derhal silahsızlandırıldı. Sadece Ermeniler hem Kafkasya'da hem de Türk topraklarında silahlandırıldı. Türk-Rus savaşının çıkışından kısa bir süre önce Rusya'ya geldim ve derhal Kafkasya'ya hareket ederek bölgedeki zor koşullar altında görevime başladım. İlk işim halkımı gerçek savaş durumu hakkında aydınlatmak oldu. Derhal çeşitli partilerin liderleriyle bağlantı kurarak birkaç gün içinde bir kongre toplanmasını ve burada bağımsız bir Gürcistan için birlik ve beraberlik içinde çalışılması çağrısında bulundum. Bu arada Kafkasya'daki Gürcü Komitesi'nin Kafkas Müslümanlarıyla anlaştığını, Kafkasya'nın bağımsızlığı için birlikte mücadele vereceklerini, Gürcü ve Müslümanlardan oluşacak 500 bin kişilik bir ordunun iki üç aya kadar savaşabilecek düzeye gelebileceğini, ancak bunların silah ve cephaneye şiddetle ihtiyacı bulunduğunu belirtmek isterim. Yine Kafkasya Gürcü ve Müslümanları adına İmparatorluk Hükümetinden, mümkün olduğu kadar acele çok sayıda silah ve cephaneye göndermesini istirham ediyor ve sözü verilen silah ve cephanenin bugüne kadar gönderilmemesinden dolayı halkın büyük rahatsızlık duyduğunu, onları yatıştırmak için türlü türlü bahaneler uydurmak zorunda kaldığımı da önemle belirtmekte fayda görüyorum.”

Maçabelli raporunun sonunda Kafkasya'daki ayaklanmaların başlaması ve başarılı olmasında gönderilecek silah ve cephanenin önemli rol oynayacağını, bu ayaklanmaların başarı ile sonuçlanması durumunda, Rusya himayesindeki diğer milletlerin yanı sıra Afganistan, İran, Hindistan ve Türkistan'daki Müslüman halkın Kafkasyalıları takip edeceğini önemle kaydediyordu. Maçabelli, ayrıca Almanya'nın var olan iştahını daha da artırmaya çalışıyor ve “unutulmamalıdır ki şu anda Alman savaş ekonomisi için çok önemli olan yeraltı madenleri ve özellikle bakır ve petrol bakımından Kafkasya oldukça zengin bir ülkedir” diyordu⁴².

Louis Mosel de 20 Nisan 1915'te Nadolny'ye gönderdiği raporunda; Kafkasya harekâtının başarılı olmasının, ancak Almanya'dan getirilecek silah ve diğer savaş malzemelerine bağlı olduğunu, Kafkasya halkının bir an önce silahlandırılması gerektiğini belirtiyor ve sevkiyatın hangi yollarla nasıl yapılabileceğini yazıyordu: “Hazırlıkların en zor kısmı savaş malzemesinin (silah, cephaneye, top, makineli tüfek vs.) Rus sınırına kadar nakliydi. Nakil için iki yol bulunmaktaydı; kara ve deniz yolu. Ancak deniz yolu açık olmalı, böylelikle tüm savaş malzemesi bir Türk gemisine yüklenerek Rus sınırına yakın Rize Limanı'na nakledilebilirdi. Oradan Rus sınırına doğru nakli ise pek zor değildi. Fakat her iki yolda oldukça zorlu ve fazla zaman almaktaydı. İstanbul'dan Rus sınırına yakın limanlara Karadeniz üzerinden Osmanlı gemileriyle yapılan sevkiyat, deniz üstünlüğü henüz tam anlamıyla Osmanlı Devleti'nin eline geçmediğinden her zaman mümkün olmuyordu. Diğer taraftan sevkiyatın ne zaman yapılabileceğine de Amiral Souchon karar veremekteydi. Sözü edilen ikinci yol ise Erzurum'a kadar uzanan III. Ordu'nun menzili hattıydı. Bu hat İstanbul'dan Ulukışla'ya kadar Berlin-Bağdat demiryolu, oradan Kayseri-Sivas-Erzincan yoluyla Gümüşhane'ye oradan da Trabzon'a ulaşan kara yoluyla ve taşıma

⁴²Fürst Georg Matschabelli an das Auswärtige Amt, Berlin, den 9. April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr. 11d secr...

işi hayvanlarla yapıldığı takdirde 45 gün sürmekteydi. Türkler kış geçtikten sonra İlkbaharda yolların bir kısmını düzelttiklerinden bir kısmını da yeniden inşa ettiklerinden bir müddet otomobil ile nakliyat yapılabilmekteydi. Ancak nakliyatın daha kolay ve güvenli bir şekilde yapılabilmesi için Ulukışla, Sivas, Erzincan ve Gümüşhane’de kesinlikle menzil istasyonları kurulmalıydı. Yollar biraz düzeltilmiş olduğundan güçlü otomobillerle Ulukışla’dan Trabzon’a 7-8 günde gidilebileceği tahmin ediliyordu. Erzurum- Trabzon yolu yaklaşık 350 km. idi ve bu yol atlarla 7-8, otomobille 2 günde kat edilebilirdi. Çoruh Nehri’nin geçilebilmesi için portatif sandallara ihtiyaç duyulmaktaydı, çünkü Ruslar tüm ağaç sandalları batırmışlardı ve olağanüstü derecede hızlı akan nehir üzerinde bir köprü kurulması da mümkün değildi. Bu yüzden bazı görevlilerin gönderilerek nehrin sağ tarafına demir halat bağlanmalı ve sonra mahallinde büyük bir şahtur (sal, bot, sandal) yapılmalıydı. Kesinlikle gönderilmesi gereken malzemelerin bir listesi de şimdiden ulaştırıldı.”⁴³

Bununla birlikte İslam dünyasının ayaklandırılması ve bu bağlamda Kafkasya’nın Rusya’ya karşı isyana teşvik edilmesi girişimlerinden herhangi bir sonuç alınamayacağını belirterek, bu düşünceye karşı çıkanlar da vardı.

Alman Sosyal Demokratlarından ihtilalci Parvus-Helphand, Şubat 1915 başlarında Rusya’nın ayaklandırılması ve/veya başkaldırlara sahne olması ile ilgili bir raporunda, Almanya’nın cihad ilanından beklentilerini dile getirirken diyordu ki “Kafkas Müslümanları her ne olursa olsun Hıristiyan Gürcüler ve Ermenilerle birlikte Rus Çarlığına karşı mücadele etmeliler. Gerekirse ve başka çare kalmazsa Rus Sosyal Demokratları tek başlarına bu hareketin başına geçebilirlerdi. Kafkasya çoktandır pasifize olmuştu ve Müslüman halk da modern bir ihtilal girişimi için henüz yeterli kültürel düzeye ulaşamamıştı. Öte yandan dağlı halkların kabile örgütlenmeleri de tamamıyla yıpranmıştı.” Parvus’un bu kritik açıklamasının özeti şuydu: “Kafkasya’daki Müslüman halkın İslamcılık politika ve propagandasıyla büyük ölçüde bir gerilla-savaşına katılımlarını sağlamak düşünülemezdi bile.”⁴⁴

Dışişleri Bakanı Wilhelm Solf, daha başlangıcından beri Almanya’nın Mısır, İran ve Gürcistan’la ilgili planları hakkında olumsuz düşüncelere sahip olduğunu Avusturya-Macaristan’ın İstanbul Büyükelçisi Pallavicini’ye açıklamıştı. Yine İstanbul’daki Alman Askeri Ataşesi Tümgeneral von Lossow, 25 Aralık 1916’da Müslüman ülkelerdeki tüm kışkırtıcı propagandaların buralarda bizimle aynı çıkarları bulunan Türkler tarafından yapılması gerektiğini belirterek, Alman girişimlerinden vazgeçilmesini öneriyordu⁴⁵.

⁴³ Mosel an den Hauptmann Nadolny, Berlin, den 20. April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr. 11d secr

⁴⁴ PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11d Secr.. Unternehmungen und Aufwiegelungen im Kaukasus, R. 21010, Bd.3, Berlin, den 6 Februar 1915.

⁴⁵ Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...*, I, s. 44; Kılıç, *Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle Ermeni Sorunu ve Almanya...*, s. 65.

Sonuç

Almanya Birinci Dünya Savaşı sırasında çılgın projeler yapıyor ve İslam dünyasını düşmanlarına karşı ayaklandırmak için Kafkasya, İran, Afganistan, Hindistan, Suriye, Irak ve Kuzey Afrika'da birtakım girişimlerde bulunuyordu. Ancak beklenen olmadı ve âdete dağ fare doğurdu. Tüm İslam topraklarında olduğu gibi Kafkasya'daki tüm girişimler de fiyasko ile sonuçlandı. Daha başlangıcından beri Almanya'nın bu bir nevi ütöpik planları hakkında olumsuz düşünceye sahip olanlar ve bu tür girişimlerden bir an önce vazgeçilmesini önerenler haklı çıkmışlardı.

Diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi Almanya'nın savaş ekonomisi için çok önemli olan Kafkasya'da da cihad propagandasının etkili olmamasının ve Kafkas halklarının Rusya'ya karşı ayaklandırılması girişimlerinin sonuçsuz kalmasının birtakım nedenleri vardı.

Çalışmanın içeriğinde de sıkça dile getirildiği gibi silah ve organizasyon eksikliği ayaklanmaların yerel nitelikte kalmasına neden oldu. Osmanlı ordusunun yerel nitelikte de olsa ayaklanmalara destek amacıyla başlattığı Kafkasya ve Kanal (Süveyş) harekâtındaki başarısızlığına bir de İngiliz, Fransız ve Rus karşı propagandası eklenince gerek Almanya gerekse Osmanlı Devleti cihad ilanından beklenen neticeyi alamadı.

Başarısızlığın en önemi nedeni; Almanya'nın realiteye ters düşecek kadar kendi askeri ve ekonomik gücüne aşırı derecede güvenmesi, İngiliz ve Rus güçlerini küçümsemesi, Panislamizm'in de etkisiyle cihad ilanına fazla ümit bağlaması ve bunun sonucunda da hayali beklentilere kapılmasıydı. Ayrıca Kafkasya, İran ve Afganistan'da faaliyet gösteren hemen hemen tüm grup, müfreze ve heyetler arasındaki anlaşmazlıklar, Almanya'nın zenginliğine rağmen bu iş için çok az para ayırması, silahların sayısından çok nakliyesinin daha önemli olması yani silah sevkiyatının İtilaf Devletleri tarafından engellenmesi, sevkiyatta yaşanan birtakım olumsuzluklar, organizasyon bozukluğu, malzeme ve personel eksikliği, kara ve demiryolu ulaşımındaki aksaklıklar girişimlerin başarıya ulaşmasını engelleyen diğer faktörlerdi.

Başarısızlığın, özellikle Kafkasya'daki girişimlerin sonuçsuz kalmasında en önemli faktörlerden biri de Osmanlı-Alman uzlaşmazlığı, rekabeti, çıkar kavgasıydı. Almanya, onsuz olamayacağını bilincinde olduğu halde Osmanlı Devleti'nin Kafkaslarda tek başına hareket etmesini istemiyor, girişimlerini sınırlandırmaya çalışıyor hatta bölgedeki başarısızlığın faturasını ona çıkarmaya çalışıyordu. Bölgeden ulaşan Alman raporlarından anlaşılacağı gibi Almanya, Osmanlı Devleti'nin Kafkasya'yı ilhak etme veya himayesi altına alma niyetlerinin Kafkas halklarını ürküttüğünü, korkuttuğunu, Türklerin bölgedeki kötü yönetimlerinin güven bunalımına neden olduğunu savunuyor ve dolayısıyla Kafkasya'da etkili bir isyanın çıkmasını, silah sevkiyatındaki aksaklıklar ve organizasyon eksikliğinden çok Türklerin bu tür tutumlarının engellediğini ileri sürüyordu.

Kafkasya'da Türkler ve Almanlar arasındaki anlaşmazlıklar, çıkar çatışmaları, karşılıklı güven bunalımı gün geçtikçe artacak ve hatta bu olumsuzluklar savaşın sonlarına doğru iki müttefiki, önce silahlı çatışmaya kadar götürecek daha sonrada ittifakı kopma noktasına getirecekti.

Kaynaklar

- Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA-AA)*, Orientalia Generalia Nr. 9, Nr. 1, Acten betreffend: Berichte des Freiherrn von Oppenheim über orientalische Verhältnisse, R. 14556, Bd. 3. Oppenheim Bericht Nr. 48, 5. Juli 1898.
- Die Deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch 1914...* Bd. II, Berlin, 1919, Nr. 401.
- Jagow Tel. An Pera, 3. August 1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, R. 20936, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegelungen gegen unsere Feinde. Allgemeines.
- Der K. Botschafter an Auswärtiges Amt, Therapia (Tarabya), den 14. August 1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11^e, R. 21028, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegelungen... Afghanistan und Persien.
- Der K. Botschafter an Auswärtiges Amt, Therapia, den 18 August 1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, R. 20936, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegelungen... Allgemeines.
- Auswärtigesamt an Pera, 15.8.1914, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, R. 20936, Bd. 1. Unternehmungen und Aufwiegelungen... Allgemeines.
- PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, Unternehmungen und Aufwiegelungen... Allgemeines, R. 20936, Bd. 1, Welt am Montag. 17.8.1914.
- Berlin, den 21 Oktober 1914, Der Weltkrieg, Nr. 11d secr... R. 21008, Bd. 1. Bericht über die in Konstantinopel Zusammenlaufenden Hauptadern für die Revolutionierung der Südrussischen Gebiete zwischen Dnjesper und Kaspische Meere sowie den sich daraus ergebenden Arbeits-Program.
- PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, Unternehmungen und Aufwiegelungen... R. 20937, Bd. 2, Die Revolutionierung der Islamischen Gebiete... Denkschrift Oppenheims.
- Kaiserlich Deutsche Botschaft an Reichkanzler Bethmann-Hollweg, Pera, den 20 Januar 1915, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11d Secr. R. 21010, Bd. 3, Wangenheim Bericht 374.
- PA-AA, Türkei Nr. 167, Die türkische Presse. R. 13902, Bd. 8, Deutsche Levante Zeitung, Nr. 18/19 (Hamburg den, 1 Oktober 1914).
- An das Auswärtige Amt, Herrn Unterstaatssekretär Zimmermann, Berlin, den 3. Januar 1915, PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11, Unternehmungen und Aufwiegelungen... R. 20937, Bd. 2, Bericht über die Organisation in Konstantinopel zur Revolutionierung feindlicher Gebiet.
- Wien, *Haus-Hof- und Staatsarchiv (HHSa)*, PA I 943, Krieg 21a Türkei, Kwiatkowski Bericht Nr. 8/P an Burián (2.1.1915)'den aktaran, Bihl, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte...* I, s. 43.
- Louis Mosel an den Herrn Hauptmann Nadolny, PA-AA, R. 21011, Bd. 4, Der Weltkrieg No. 11d secr... Die Grundzüge der Organisation zur Wiederaufnahme der Bewegung im Kaukasus..., 19.2.1915.
- PA-AA, R. 21011, Bd. 4, Der Weltkrieg No. 11d secr... Die an die türkische Regierung zu stellenden Forderungen, 22 März 1915.
- PA-AA, R. 21011, Bd. 4, Der Weltkrieg No. 11d secr... Die Organisation im Kaukasus, 22 März 1915.

- Stellvertretender Generalstab. Der Armee, Abteilung III b, Nr. Pol. 1124 an das Auswärtige Amt, Berlin, den 5 April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr, 11d secr...
- Aufschreiben an Generalstab, 10. April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr, 11d secr...
- Stellv. Generalstab der Armee Abteilung III b. Pol. 1248, an den Generalstab des Feldheeres, Sektion P. 13. April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr, 11d secr...
- Hauptmann Nadolny z.g.K, Berlin, den 5.1.1916, PA-AA, R. 21017, Bd.10, Der Weltkrieg, Nr, 11d secr...
- Fürst Georg Matschabelli an das Auswärtige Amt, Berlin, den 9. April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr, 11d secr...
- Mosel an den Hauptmann Nadolny, Berlin, den 20. April 1915, PA-AA, R. 21012, Bd. 5, Der Weltkrieg, Nr, 11d secr...
- PA-AA, Der Weltkrieg, Nr. 11d Secr. Unternehmungen und Aufwiegungen im Kaukasus, R. 21010, Bd.3, Berlin, den 6 Februar1915.
- BIHL, Wolfdieter, *Die Kaukasus Politik der Mittelmächte "Ihre Basis in der Orient-Politik und ihre Aktionen 1914-1917"*, I, Hermann Böhlhaus Nachf., Wien-Köln-Graz, 1975.
- BIHL, Wolfdieter, "Das im Herbst 1914 geplante Schwarzmeer-Unternehmen der Mittelmächte", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge/ Bd. 14 (1966), Otto Harrassowitz-Wiesbaden, s. 362-366.
- CAPELLEN, Maren Meyer zur, *Die Nachrichtenstelle für den Orient-Fallstudie einer Propagandainstitution im Ersten Weltkrieg*, VDM Verlag Dr. Müller, Saarbrücken, 2011.
- CENGİZ, Semran, "Martin Hartmann ve Şarkiyat Çalışmaları", *Turkish Studies*, Vol: 6/3 Summer 2011, s. 1401-1413.
- ÇOLAK, Mustafa, *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2006.
- ERDOĞAN, Fahrettin, *Türk Elllerinde Hatıralarım*, Ankara, 1954.
- FÜCK, Johann W. "Hartmann, Martin", *Neue Deutsche Biographie (NDB)*, 7 (1966) s. 745-46.
- FİSCHER, Fritz, *Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18*, Düsseldorf, Dorste, 2000.
- GEHRKE, Ulrich, *Persien in der Deutschen Orientpolitik während des Ersten Weltkrieg*, Bd. I, W. Kohlhammer GmbH, Stuttgart, 1961. JÄSCHKE, Gotthard, "Islamforschung der Gegenwart. Martin Hartmann zum Gedächtnis", *Die Welt des Islams*, Bd. 23, H. 3/4, (1941) s. 111-121.
- HAGEN, Gottfried, *Die Türkei im Ersten Weltkrieg: Flugblätter und Flugschriften in arabischer, persischer und osmanisch-türkischer Sprache aus einer Sammlung der Universitätsbibliothek Heidelberg*, Frankfurt am Main, 1990.
- HOPKİRK, Peter, *İstanbul'un Doğusu'nda Bitmeyen Oyun*, Çev: Mehmet Harmancı, İstanbul, 1995. KILIÇ, Selami, *Türk-Alman Arşiv Belgeleriyle Ermeni Sorunu ve Almanya Türk Tarih Kurumu Yayınları*, İstanbul, 2015.

- KON, Kadir, *Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın İslam Stratejisi*, Küre Yayınları, İstanbul, 2013.
- KON, Kadir, "Almanya'nın İslam Stratejisi Mimarlarından Max von Oppenheim ve Bu Konudaki Üç Memorandumu", *Tarih Dergisi*, Sayı 53 (2011/1), İstanbul 2012, s. 211-252
- LEVERKUEHN, Paul, *Posten auf ewiger Wache: aus dem abenteuerreichen Leben des Max von Scheubner-Richter*, Essen, 1938. *Sonsuz Nöbette Görev: Max Erwin von Scheubner-Richte'in Anıları*. Çev: Zekiye Hasançebi, İstanbul, 1998.
- McMEEKIN, Sean, *Berlin-Bağdat Demiryolu: Almanya'nın Dünya Hâkimiyeti Mücadelesi ve Osmanlı İmparatorluğu 1898-1918*, Çev: Azize F. Çakır, Picus Yayıncılık, İstanbul, 2012.
- MENDE, Gerhard von, *Der Nationale Kampf der Rußland Türken*, Berlin, 1936.
- MUNSCHİ, Hilal, *Die Republik Aserbeidschan*, Berlin, 1930.
- RATHMANN, Lothar, *Stoßrichtung Nahost 1914-1918*, Rütten&Loening, Berlin, 1963.
- SUNY, Ronald Grigor, *Bakû Komünü: Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf*, Çev: Kudret Emiroğlu, İstanbul, 1990.
- TREUE, Wilhelm, "Max von Oppenheim- der Archäologe und die Politik", *Historische Zeitschrift*, 209 (1969), s. 61-63.

Belgeler

1 S 1501 gr. 10. April 1918 gm.

[Handwritten signatures and notes, including "Rust II" and "Rust III"]

[Handwritten notes: "1918 - Afrika", "G.A.", "Januar 28. 4. 15.", "gr. 1551"]

1 S 1501 gr. 10. APR

[Handwritten signatures and notes, including "Rust III"]

Mit Hauptmann Nadolny, Hauptmann Wolpmann, Herrn Louis Mosel, Fürst Georg Matschabelli und Herrn Tseretheli ist heute die weitere Behandlung der kaukasischen Frage besprochen worden. Die Georgischen Herren erklärten, daß zwischen ihnen und den tatarischen Organisationen volle Einigkeit herrsche. Beide Komitees strebten danach, ein unabhängiges kaukasisches Reich herzustellen. Der Ausbruch einer wirklichen Aufstandsbevegung ist bisher einmal durch den Mangel an Waffen, sodann aber vor allen dadurch gehindert worden, daß sich die Kaukasier und Türken gegenseitig mit Mißtrauen begegnen. In politischer Hinsicht befürchten die Georgier und ebenso die mohamedanischen Kaukasier, daß die Türken mit dem Gedanken umgehen, Teile des Kaukasus zu annektieren oder eine Art Protektorat über den gesamten Kaukasus zu errichten. Alle Kaukasier wollen aber lieber unter russischer Herrschaft bleiben als in irgend einer Form in türkische Abhängigkeit zu geraten.

Broschur 104 No. *[Handwritten: "11 d. 1918"]*

31034

Die an die türkische Regierung zu
stellenden Forderungen:

- 1) Legale Unterschrift der türkisch-germanischen Abmachungen durch den verantwortlichen Minister oder Botschafter.
- 2) Unbegrenzte Übertragung der kausalen Innenorganisation in deutsche Hände und Zurückziehung des jetzt dort arbeitenden jungtürkischen Comitee.
- 3) Ueberlassung der an die türkischen Freiwilligen verteilten 6 000 deutschen Gewehre (Panzig), deren Auf stapelung in Rize oder einem noch näher zu bezeichnenden Ort zu erfolgen hat. Sobald diese Gewehre fertig montiert vollständig, kann jedoch bei Freimachung eines Zufuhrweges in die Türkei beschafft werden.
- 4) Eine absolute Garantie, dass die türkischen Behörden den Auftrag erhalten, die kausale Bewegung, resp. deren Vorbereitung auf türkischem Boden in jeder Weise zu unterstützen, Transportgelegenheiten wie Maultiere, Pferde, Wagen, Kutsche, Motorboote zur Verfügung stellen, Kasernen und andere öffentliche Gebäude, soweit sie nicht durch aktives Militär in Anspruch genommen sind, als Unterkunft für die Legionäre frei stellen.
- 5) Erlaubnis zur Requisition von Lebensmittel...

Die Genehmigung ist zu erteilen
Major General No. 10
dabei zu verfahren
2. Reprod. zu machen

[Handwritten signature]

Stellvertreter des Konsulats. Berlin, den 5. April 1916.
 der Armee.
 Abteilung III b.
 Nr. Pol. 1124.
 Geheim.

An
 das Auswärtige Amt
Berlin.

*Cap. den.
 J. W.
 (42) Off. Pers. Refer.*

Nachdem England und Rußland durch den Überfall auf den Konsul Wasmuß und die völkerrechtswidrige Beschlagnahme des Konsulatsarchivs in Buschir in den Besitz von Material über unsere Propaganda in Persien und seinen Hinterländern gelangt sind, steht zu befürchten, daß russischer- und englischerseits unter Nichtachtung der persischen Neutralität gegen unsere Unternehmungen mit Gewalt vorgegangen wird, oder daß die persische Regierung, um der Ausdehnung der englisch-russischen Okkupation zu entgehen, ihre Neutralität strenger betont und unsere Arbeit unterbindet.

Dieser Gefahr könnte kaum am besten dadurch begegnet werden, daß die persische Regierung veranlaßt wird, ihre Neutralität aufzugeben und an der Seite der Türkei in den Krieg einzutreten. Die Verhältnisse in Persien scheinen bereits soweit zu unseren Gunsten gediehen zu sein, daß dies möglich sein könnte. Das Kabinett hat nach den Meldungen der Kaiserlichen Gesandtschaft in Teheran eine uns günstige Zusammensetzung.

*20. April 1916
 J. W.*

Auswärtiges Amt.

Politisches Archiv d. Auswärt. Amts

Geheime Akten

Krieg 1914

Untersuchungen in Belgien, Niederlande, etc.

vom 1. April 1915
bis 15. Mai 1915

000231
Politisches Archiv des
Auswärtigen Amts

R 21012

Bd. 5.

f. Bd. 6.

Der Weltkrieg

27 11 d

Seer.

Untersuchungen in Belgien, Niederlande, etc.

101 A 10009 am 19. 11. 1915 f. 2.

~~Handwritten scribbles and a diagonal line~~
L. R.

Herrn Hauptmann
Maximilian Sadoley
K. G. V. exp. T. Ober-
saudt.

Gefüge für fremder
befähigt, ist auf in usri-
nen Zankes. fo Hilfe ff
ausstellen. beidigt ein
Sofortzug abzufallen.

W. Sadoley
20/3

bei Gelegenheit
ist gestern mit Haupt-
mann Sadoley und Herrn
Haupt besprochen und
sich besprochen mit
dem Kommandanten mit
dem Kommandanten und
dem Kommandanten
in dem Kommandanten
schlage machen die
Schritte machen die

Handwritten notes and signatures at the bottom left, including 'K. G. V. exp. T. Ober-saudt.' and 'W. Sadoley'.

Der Wiederanbau der Bergbau...
Kaus sind wie...
gewinner und... die...
Deutsche... in Konstantinopel
erwähnt:

- I. Die vollständige absolute Zurückziehung des türkischen Comites.
- II. Die Stellung aller militärischen Bewegungen auch die der activen ottomischen Armee unter deutsche Leitung, da die kaukasischen Völker nur zu Deutschland Vertrauen haben.
- III. Die Verteilung von Waffen.
- IV. Die Einsetzung der Mitglieder des georgischen Comites, welches zu diesem Zwecke ausgedehnt werden müsste, als Mitführer der neugegründenden Kaukasus Legion.
- V. Die schnelligste Herstellung einer ständigen Verbindung mit Georgien, bezw. dem Kaukasus selbst.

Der erste Punkt ist der wichtigste und kann nach meiner Ansicht nur durch ein energisches Machtwort der Kaiserl. Deutschen Regierung erreicht werden.

Der zweite Punkt ist bereits in Erwägung gezogen und auch die Stellung der activen Armee unter deutsche Leitung von Sr. Exc. von Werdenheim befürwortet.

Die Beschaffung der Waffen ist massgebend, da die Russen, die gesamte Bevölkerung mit Ausnahme der Armenier bei Kriegsausbruch entschaffnet, die Einstellung wenigstens eines Teiles des

Handwritten: 1915
 Berlin den 9. April 1916.

An das
 Auswärtige Amt,
 Berlin.

Handwritten: wurde ist
 beschriftet. Stadel-
 ung beigefügt

Handwritten: 28/6

Der Krieg hatte uns im kaukasus überrascht und
 liess den politischen Parteien keine Zeit, sich zu organi-
 sieren und für die schweren Ereignisse vorzubereiten.
 Trotzdem haben die Führer verschiedener Parteien, vor
 allem die sozialistischen unter dem Militär, den Reser-
 visten Flugblätter verbreitet, worin die Leute aufge-
 fordert wurden, dem Ruf unter die Waffen keine Folge zu
 leisten und zu desertieren.

Die Folge war, dass die russische Regierung einen
 Teil der führenden Politiker und einflussreiche Männer
 verhaftete und nach verschiedenen weit gelegenen Gouver-
 nements verbannte und eine überaus strenge Militärzensur
 einführte.

Die Siegesnachrichten der Deutschen und Oester-
 reicher wurden unterdrückt und gefälschte Siege der russi-
 schen Siege bekannt gegeben, sodass das Volk in den Glauben
 blieb, dass der entgeltige Sieg Russlands sicher sei, -
 nur die intelligenten Kreise standen von Anfang an diesen
 Siegesnachrichten misstrauisch gegenüber, hatten aber kei-
 ne Gelegenheit und Möglichkeit, ihre Ansicht dem Volke
 zu unterbreiten. Da die russische Regierung zu den Geor-
 giern und Tataren (die letzteren ca 5 Millionen) kein Ver-
 trauen hatte, so wurden alle diese Völker sofort entwaff-
 net. Nur die Armenier sowohl im Kaukasus und auch auf
 türkischem Boden wurden bewaffnet.

Kurz vor Ausbruch des russisch-türkischen Krieges
 kam ich nach Russland und reiste sofort in den Kaukasus.

Russland 104 Nr. *Handwritten:* 11 d. rev.

den und Gruppen alsbald die erforderlichen Weisungen erhalten lassen. Dies wird erstens durch Entsendung von Agenten erfolgen, die auf allen möglichen Wegen nach dem Kaukasus die örtliche Bevölkerung entsprechend zu organisieren, dies zu entscheiden sind. Zweitens werden an der türkisch-russischen Front je nach Bedarf und Möglichkeit kleinere und größere Bataillone gebildet und diese mit genau beschriebenen Aufträgen hinter die russische Front geschickt werden. So weit erforderlich sollen diesen Leuten Waffen und Munition zur Verteilung mitgegeben werden, jedoch nur, soweit deren Zustellung sicher erscheint. Sofern Waffen in Betracht kommen, die von der Kaiserlich Deutschen Regierung bereitgestellt worden sind, sind die Unterzeichneten damit einverstanden, dass über ihre Abgabe der von der Deutschen Regierung nach dem Kaukasus entsandte Hauptmann Graf von Schulenburg oder die von ihm zu bezeichnenden Vertrauensleute entscheiden.

Als besondere Tätigkeitsgebiete und Hauptaufgaben werden den einzelnen Gruppen zugewiesen :

- a. den Tscherkessen (Tschetschenen) das Gebiet nördlich des Kaukasus mit dem Hauptziel der dauernden Unterbrechung der Eisenbahn Rostow-Derebant,
- b. den Tataren-Daghestanern das Gebiet östlich von Tiflis mit dem Hauptziel der Störung der Schifffahrt auf dem Kaspischen Meer, der Unterbrechung der Eisenbahnen Baku-Tiflis, Baku-Derebant und Tiflis-Dachulfa, sowie Vernichtung der Ölverräte in Baku,
- c. den Georgiern das Gebiet westlich von Tiflis mit dem

Hauptziel

sich nach den von englischen Blättern und von Vertrauensmännern gebrachten Nachrichten die Putschs von Tag zu Tag, im Punjab gärt es, sodaß mehrere englische Regimenter nach dem Norden gebracht werden mußten, in Bengalen soll der Ausbruch der Revolution nach den den Propagandisten gegebenen Weisungen in etwa 6 Wochen stattfinden. Es ist anzunehmen, daß ein Ausbruch des Krieges in Persien das Signal zu einem allgemeinen Vorgehen geben würde.

Eine wesentliche Stütze nach der russischen Seite hin würde die Bewegung erfahren, wenn es gelänge, den Kaukasus zu insurgieren. Dadurch würden die russischen Operationen gegen die Türkei und gegen Persien stark beeinträchtigt werden. Auch würde eine Loslösung Transkaukasiens für Rußland einen großen Verlust bedeuten und sicherlich auch auf die revolutionären Bestrebungen der übrigen Fremdvölker Rußlands fördernd wirken. - Auf die politische Bedeutung der Bildung eines besonderen Staates zwischen Rußland und der Türkei braucht diessseits nicht hingewiesen zu werden. - An dem Willen zur Loslösung von Rußland und an der erforderlichen revolutionären Organisation scheint es nach den Berichten unserer Vertrauensleute im Kaukasus nicht zu fehlen. Die kaukasischen Freiwilligen haben im Anfang des türkischen Feldzuges bereits gute Dienste geleistet. Aber die Türkei haben sie falsch aufgefaßt und vor allem durch großtürkische

-2-

000139 97

Ich brauchte für meine Reise Trapezunt-Konstantinopel
insges. 3 Wochentagen bei angestrengtem Ritt 27 Tage, die
deutsche rote Kreuz Mission in Konstantinopel bis Brand-
jan 30 Tage.

Mit kräftigen Autos kann man die Reise, vorausge-
setzt, dass die Strassen etwas hergerichtet sind, von
Ulukischlar bis Trapezunt in 7.-8 Tagen zurücklegen. Die
Strecke Erzerum-Trapezunt ist ca. 350 km und rechnet man
zu Pferde 7 - 8 Tage, mit Auto höchstens 2 Tage. I

Ich mache ganz besonders darauf aufmerksam, dass
die Vorbereitung ^{en} hier bis ins kleinste vorgenommen werden
müssen, da im Innern Kleinasien nichts und selbst in
Konstantinopel wenig zu haben ist, und das wenige schlecht
und teuer ist, z. B. gibt es in Konstantinopel keine Feld-
stecher, elektrische Lampen, deren Zuseher, Revolver und
Munition.

Die Ausrüstung muss eine Art Tropenausrüstung sein,
da der Sommer an der Küste des Schwarzen Meeres sehr früh
mit grosser Hitze einsetzt und muss für wasserdichte Kie-
dung gesorgt werden, da die Monate Mai, Juni viel Nebel
und Regen bringen. Der Sommer hält unten bis Ende November
an.

Das georgische Komitee, welches sich heute noch in
Trapezunt befindet, bedarf einer gesamten Neuausrüstung.
Bei dem Brand in Vize verloren wir alles und konnten nur
das notwendigste Wintermaterial in Trapezunt beschaffen.

Zerlegbare Kähne sind zur Ueberschreitung des Tschu-
ruk-Flusses nötig, da die Russen sicher alle Holzkähne ver-
senkt haben und ein "Rückenschlag über diesen ausserordent-
lich schnell fliessenden Fluss unmöglich ist. Es handelt
sich hier darum, einige Detachements übersetzen, die auf
dem rechten Ufer ein Drahtseil befestigen und kann dann ein

